

ISSN: 2587-2532 | e-ISSN: 2587-1862

<http://www.filistin.org>

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi Sayı: 4 (Kış 2018)

BPS- Bulletin of Palestine Studies Issue: 4 (Winter 2018)

Başlık/ Title: İngiliz Kraliyet Raporunda Filistin'e Yahudi Gçleri (1930-1936)

Yazarlar/ Authors

Macide BAřLAMİŐLI

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-0381-46>

Bu makaleye atıf için: Macide Başlamışlı, "İngiliz Kraliyet Raporunda Filistin'e Yahudi Gçleri (1930-1936)," *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 4 (2018): 42-66.

To cite this article: Macide Başlamışlı, "Jewish Immigration into Palestine in the British Royal Report (1930-1936)," *Bulletin of Palestine Studies*, no. 4 (2018): 42-66.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın GeliŐ Tarihi / Submission Date: 06.12.2018

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 26.12.2018

Yayın Tarihi / Date Published: 31.12.2018

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi

BPS- Bulletin of Palestine Studies

Tarandığı Uluslararası İndexler/ Abstracting & Indexing

INDEX COPERNICUS | SCIENTIFIC INDEXING | CEEOL | DRJI | İSAM

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

İngiliz Kraliyet Raporunda Filistin'e Yahudi Göçleri (1930-1936)

Özet: 1917'de Birinci Dünya Savaşı devam ederken, başta Kudüs olmak üzere, Müslümanların kutsal saydığı Orta Doğu toprakları İngilizler tarafından işgal edildi. Filistin, Müslümanların, Hristiyanların ve Yahudilerin kutsal saydığı önemli bir bölgeydi. Yahudiler, İngiliz siyasetindeki etkin konumları sayesinde 19. yy.'ın başlarından itibaren Filistin'de İngiliz himayesinde bir Yahudi yurdu hayalleri kurmaya başlamışlardı. Elbette Türk idaresi altında böyle bir şey söz konusu olamazdı. Filistin'deki İngiliz işgali, onlara uzun zamandır bekledikleri "Ulusal Yahudi Yurdu" fırsatını verdi. Böylece İngiliz Askeri ve Manda İdaresi himayesinde Filistin'e Türk idaresi altındayken izin verilmeyen Yahudi göçleri yasal bir hale geldi. "Aliyah" olarak bilinen Yahudi göçleri, Filistin'de yüzyıllar boyunca Türk idaresinde barış içinde yaşamış toplumları bir çatışma ortamına sürüklemiştir. Avrupa'da 1930 sonrası ortaya çıkan Yahudi karşıtlığı temelli siyasi gelişmeler, söz konusu Yahudi göçlerini büyük bir hızla arttırdı. Göçlerle birlikte Filistin'e büyük bir sermaye de gelmiş oldu. Tarım, endüstri ve eğitim alanlarında hızla gelişen Yahudiler ve Araplar arasında siyasi ve ekonomik açıdan büyük uçurumlar oluşmaya başladı. Başta Tel Aviv olmak üzere birçok kasaba hızla şehirleşmeye başladı. Yahudiler sadece endüstride değil tarım alanında da güçlendiler. Arapların elindeki tarım arazilerinin çoğu Yahudilerin eline geçti. Göçlerin bir Anglo-Yahudi planı olduğunu iddia eden Araplar haklı olarak sert tepkiler göstermeye başladılar. Ancak Arap toplumu kendi içindeki ayrılmalar ve Yahudi lobisinin Londra'daki gücü yüzünden haklarını yeteri kadar savunamadı. İngilizler tarafsız bir idare uyguladıklarını iddia etseler de ekonomik açıdan oldukça zengin ve girişimci olarak nitelendirdikleri Yahudi toplumunun baskılarına boyun eğdiler. Filistin'in işgalinden İsrail Devleti'nin kuruluşuna giden süreçte Filistinli Araplar büyük haksızlıklara uğradı. Araplar geç de olsa 1933'ten itibaren siyasi ve hukuki alanlarda mücadelelere başladılarsa da bir sonuç elde edemediler.

Anahtar Kelimeler: İngiltere, Balfour Bildirgesi, Yahudi Göçleri, Manda İdaresi.

Jewish Immigration into Palestine in the British Royal Report (1930-1936)

Abstract: While the First World War was continuing in 1917, the Middle East, which Muslims considered sacred, were occupied by the British. Palestine was an important region for Muslims, Christians and Jews. The Jews began to dream of a Jewish National Home in Palestine from the beginning of the 19th century, due to their active position in British politics. Of course, such a thought could not be realized under Turkish administration. The British occupation in Palestine gave the Zionists the opportunity to found the "Jewish National Home" that they had long waited for. Thus, under the auspices of the British Military and Mandate Administration in Palestine, mass Jewish immigration, which had not been allowed under Turkish administration, began. The Jewish immigration, known as Aliyah, created an atmosphere of conflict that put an end to the peace that had existed for centuries under the Turkish administration. The political developments in Europe after 1930 quickly increased the Jewish immigration. A large amount of financial capital arrived in Palestine with these immigrations. In the fields of agriculture, industry, education, politics and economy the rift between the Jews and Arabs increased. Many towns, such as Tel Aviv, began to develop rapidly. The Jews grew stronger not only in industry but also in agriculture. Jews bought most of the agricultural land in the hands of the Arabs. The Arabs, who claimed that the migration was an Anglo-Jewish plan, started to react strongly. However, the Arabs did not sufficiently defend their rights because of the divisions among

* Dr, Macide Başlamışlı, macidebaslamisli80@gmail.com

themselves and the Jewish lobby's power in London. Even though the British claimed to have exercised neutral administration, it yielded to the pressures of the Jewish community, which they described as very wealthy and enterprising. Palestinian Arabs were subjected to great injustices in the process leading from the occupation of Palestine to the establishment of the State of Israel. The Arabs launched a struggle in the political and legal fields from 1933 onwards, without achieving any results.

Keywords: British, Balfour Declaration, Jewish Immigrations, Mandate

Giriş

Filistin, İngiliz işgali öncesinde yüzyıllar boyunca Türk idaresinde kalmıştır. Bu süre içinde Müslüman, Yahudi, Hristiyan ve diğer topluluklar Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde barış ve huzur içinde yaşamışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Aralık 1917'de Filistin, İngilizler tarafından işgal edildi. Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından Versailles Düzeni adı verilen ve imzalanan bir dizi antlaşmayla mağlup imparatorlukların topraklarının yağmalandığı sistem içinde Filistin'de bir İngiliz Askeri İdaresi ve aynı sürecin devamı niteliğindeki 1920 San Remo Konferansı'nda alınan bir kararla da bir İngiliz Mandası kuruldu.

18. yüzyıldan itibaren dünya siyaseti büyük bir dönüşümün eşliğindeydi. Sanayi İnkılabı ve Fransız İhtilali, bu süreçte yaşanmış iki önemli olaydı. Sanayi İnkılabı yeni sömürgeler ve hammadde arayışını başlatırken, Fransız Devrimi de milliyetçilik kavramını dünya siyasetine kazandırdı. Dini ve hatta mezhep temelli Avrupa milliyetçiliği, başta Yahudiler olmak üzere farklı olanlara tahammül edemiyordu. Bu bağlamda 19. yy.'ın son çeyreğinde Doğu Avrupa'da ve özellikle Çarlık Rusyası'ndaki Yahudiler'e yönelik düşmanlıklar artış gösterdi. 19. yüzyılda Yahudilere karşı soykırıma varan katliamlar Doğu Avrupa'da yoğun olarak görülmekle birlikte hemen her ülkede yaşanmaktaydı. 1894'te Fransa'da Yahudi Yüzbaşı Alfred Dreyfus, Almanlar adına casusluk yapmakla suçlanarak rütbeleri söküldü. Almanya'da da durum Fransa'dan farklı değildi. Bu da dindar ve dindar olmayan Yahudileri "Erets Yisrael" e (Filistin) dönme fikrine yönlendirdi. Zevi Hirsch Kalischer ve Yuda Alkalai isminde iki Yahudi din adamı ve Alman sosyolog Moses Hess, Yahudilerin kurtuluşunun ancak Filistin'e göçle mümkün olabileceğini savundular.¹ Bu bağlamda ortaya çıkan Hovevei (Hibbat), Bilu, Siyon (Siyon Severler) adlı gruplar, artan baskılar karşısında Yahudilerin Filistin'e göç edip yerleşmesi fikrini dile getirmekle kalmayıp Siyonizm'in doğuşundan önce Filistin'e göç (Aliyah) için örnek oluşturdular.² Bunun sonucunda yüz binlerce Yahudi Rusya'yı terk etti. Çoğunluğu Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. 1826'da ABD'de 5.000 Yahudi varken, bu sayı 1880'lerde 280.000'e kadar ulaştı.³ Söz konusu kitlesel göç hareketinden ve Yüzbaşı Dreyfus olayından etkilenen, Siyonizm'in babası olarak kabul edilen Avusturyalı gazeteci Theodor Herzl de diğer Yahudi entelektüeller gibi bir Yahudi devletinin gerekliliği fikrini ortaya attı. Ancak kendisine Doğu Avrupalı Yahudiler hariç çok fazla yandaş bulamadı. Yahudilerin çoğu bunun, yaşadıkları ülkelerdeki diğer halklarla kurdukları ilişkileri kötü yönde etkileyeceğini düşündüler. Ancak 19. yy.'ın ikinci yarısından itibaren Avrupa'da hızla yayılan Yahudi düşmanlığı, Yahudileri Herzl'in tezine yönlendirdi. Bunların yanı sıra, 19. Yüzyıldan itibaren Yahudi kökenli siyasetçiler İngiliz siyaseti içinde ön plana çıkmışlardı. Söz konusu siyasetçiler içinde Siyonizm'i benimseyen ve Filistin'de bir Yahudi devleti hayali kuranlar da vardı.

¹ Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, (İstanbul, Simge Yayınevi, 2017), 17.

² M. Lütfullah Karaman, "Siyonizm", *TDV İslam Ansiklopedisi* Cilt 13, (1996): 90.

³ İbrahim Serbestoğlu, "19. Yüzyılda Filistin'de Yahudiler Üzerinde İngiliz ve Amerikan Himayesi", *History Studies* Vol. 4/1, (2012): 491.

Bunlardan en bilineni İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli'dir.⁴ Disraeli'nin dışında Moses Montefiore, George Eliot, Laurence Oliphant, Walter Scott, ve Edward Ashleyve gibi toplum içinde saygınlıkları olan isimler de Siyonistliklerini açıkça belirttiler ve bu düşünceyi ateşli bir Şekilde savundular.

Yahudiler, Endülüs Emevileri Devri'nden sonraki en ihtişamlı dönemlerini, 16. yüzyılda, Osmanlı himayesinde yaşamışlardı.⁵ Osmanlı yönetimi, İşpanya'dan zorla göç ettirilen Yahudilere sahip ık mış, onları Selanik, İzmir ve İstanbul'a yerleştirmişti. Ancak 19. yy.' da milliyetçilik rzgrlarının etkisindeki diğer azınlıklar gibi Avrupalı Yahudiler de Osmanlı topraklarında bir yurt kurma amacındalardı. Bu amaç çerçevesinde 1879'da İngiliz yazar Laurence Oliphant, Filistin'deki boş arazilere, Yahudileri yerleştirmek için "Palestine Development Company" adında bir Őirket kurulmasını gündeme getirdi. Oliphant, söz konusu projeyi aynı yıl Osmanlı Devleti'nin ekonomik sıkıntılarına dikkat çekerek Sultan II. Abdülhamit'e sundu.⁶ Ancak proje kabul edilmedi. Oliphant'ın bu teşebbüsünün ardından Herzl de Őansını denemek istedi. Herzl, Newliniski ve Edmond Rotschild gibi Yahudi zenginleri aracılığıyla II. Abdülhamit ile görüşmek istiyordu. Newliniski ve Rotschild Herzl'e bu sürecin daha yavaş ilerlemesi yönünde görüş bildirdiler. Ancak kararından dönmeyen Herzl, Sultan ile görüşmek amacıyla 1896-1902 yılları arasında beş kez İstanbul'a geldi. Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde ekonomik sorunlar yaşamaktaydı. Herzl' in amaı bu durumdan faydalanarak, para karşılığında Filistin'e Yahudi göçünü gerçekleştirip özerk bir devlet kurmaktı. Nihayet 1901'de Abdülhamit ile dostluğu olan Yahudi kökenli Macar Türkolog Vambery sayesinde Sultan ile grşebildi. Herzl' in teklifleri Sultan Abdülhamit tarafından kabul edilmedi.⁷

Söz konusu bu girişimlerden önce Osmanlı yönetimi, Yahudilerin gerçek niyetini anlayarak bazı tedbirler almaya başlamıştı bile. Ekim 1882'de alınan bir kararla Yahudilerin, Filistin'e göçü yasaklanmış, Filistin'de yabancılardan toprak alım ve satımı kontrol altına alınmıştı. Ancak II. Meşrutiyetin ilanındaki serbest ortamdan faydalanan Yahudiler faaliyetlerini iyice arttırmaya başladılar.⁸ Söz konusu sınırlamaya rağmen Filistin' de Yahudilerin sayısı artmıştı. 1882-1913 yılları arasında Filistin' e 30,000-35,000 Yahudi göçmen gelmişti. Araplar bu duruma az da olsa tepki göstermeye başlamışlardı. Filistin'deki Yahudi planların farkına varan tecrübeli Türk idareciler, Yahudileri ancak bazı koşulları yerine getirmeleri Şartıyla kabul edeceklerini bildirdiler. Buna göre Yahudiler, Osmanlı vatandaşlığını kabul ederek ve tüm diğer vatandaşlık haklarından vazgeçerek Filistin toprakları hariç, Osmanlı

⁴ Macide Başlamışlı, "İngiltere'nin Yakın Doğu Politikası Dâhilinde Kıbrıs'ın İngilizler' e Devri", "Tarihte Kıbrıs (İlk ağlardan 1960'a Kadar)" *Sempozyumu Bildirisi*, Cilt: 2, (İstanbul, 2017): 831.

⁵ Mahir Aydın, "Musevilerin Osmanlı Topraklarına Kabulünün 400. Yildnm Kutlamaları", *Osmanlı Araştırmaları XIII*, (İstanbul, 1993): 30.

⁶ Bayram Kodaman, Nedim İpek, "Yahudilerin Filistin'e Yerleşmeleri ile İlgili Olarak II. Abdülhamid'e 1879'da Sunulan Layiha", *TTK Belleten*, Cilt: LVII, S.219, (Ankara 1993): 565-587.

⁷ Theodor Herzl, 2017, 22-28.

⁸ Ömer Osman Umar "Osmanlı Döneminde Yahudiler'in Filistin'e Yerleşme Faaliyetleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 2, (Elazığ, 2002) : 427.

topraklarına dağınık bir şekilde yerleşebileceklerdi.⁹ Osmanlı İmparatorluğu döneminde Filistin olarak bilinen bölge, Kudüs Sancağı altındaki Yafa, Gazze ve El-Halil idi.

Bireysel girişimlerin bir işe yaramadığını anlayan Herzl, daha örgütlü olmak adına harekete geçti. 1897'de İsviçre'nin Basel kentinde bir kongre toplayarak Dünya Siyonist Örgütü'nü kurdu. İlk Siyonist Kongre sonrası güçlenmeye başlayan Siyonizm'in lideri Theodor Herzl, Yahudilerin tüm diğer milletler gibi kendi yurtları olması gerektiğini savundu. Bu yurt da binlerce yıl önce terk etmek zorunda kaldıklarını iddia ettikleri Filistin idi. Herzl, kongreyle ilgili olarak şu ifadeleri kullandı: "Basel'de ben Yahudi Devleti'ni kurdum. Eğer yüksek sesle söylersem, tüm dünya bana güler. Oysa belki beş fakat hiç şüphesiz ki elli yıl içinde herkes bu gerçeği göreceklerdir."¹⁰ Bu plan çerçevesinde farklı siyasi görüşte de olsalar tüm Yahudi toplulukları hem fikir olmuşlardı. Bu sırada Yahudiler, İngilizler aracılığı ile faaliyetlerini daha da hızlandırdılar. Filistin Manda İdaresi'nin ilk komiseri olacak Siyonist liderlerden Herbert Samuel, İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey ile Kasım 1914'te görüşerek, Filistin'de bir Yahudi yurdu hayalini somut hale getirme yolunda ilk adımı atmış oldu. 1916 yılında İngiltere Başbakanlığına Lloyd George gelmiş ve bu çabaları desteklemiştir.¹¹ Bunun sonucunda da 2 Kasım 1917'de Dışişleri Bakanı Balfour'un ünlü bildirgesi ortaya çıktı. Böyle bir ortam içinde İngilizler ve Yahudiler, Filistin'de kurulan İngiliz Askeri İdaresi altında, 1917'de Balfour Bildirgesi ile planladıkları gibi Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasını kararlaştırdılar. Söz konusu bildirme, 1918'de sırasıyla Fransa, İtalya ve ABD tarafından da kabul edildi.¹²

Siyonizm yalnızca Yahudiler için siyasi bir hedef değil, İngiltere'nin siyasi ve ekonomik çıkarları açısından da parlak bir projeydi. İngilizler, savaş sonrası başta Süveyş Kanalı olmak üzere sömürgelerine giden yolları kontrol altında tutmak istiyordu. Kanal bölgesinin güvenliğini sağlama noktasında sıkıntı çeken İngiltere açısından Süveyş Kanalı ve çevresinin güvenliği bir Yahudi devleti aracılığıyla sağlanabilirdi.¹³ Açıkçası İngiltere, Orta Doğu'da sadece Araplarla kendine güvenli bir gelecek göremiyordu. Araplara güvenmemelerine rağmen Orta Doğu'daki çıkarları gereği Arapların da Yahudi Yurdu kararına onay vermesi gerektiğini düşünmüşlerdi. Bu bağlamda 1919'da Mekke Şerifi Hüseyin'in oğlu Emir Faysal'a, Suriye ile Filistin topraklarında kurulacak bağımsız bir Arap devleti içinde İngiliz himayesinde bir Yahudi yerleşim bölgesi kurulması fikrini kabul ettirdiler. Ancak Fransa Suriye'yi işgal edince Faysal'ın bağımsız Arap devleti rüyası kısa sürdü. Zaten, bağımsız bir Arap devleti konusunda, İngilizler, McMahon ile Faysal'ın babası Mekke Şerifi Hüseyin arasındaki mektuplaşma sürecinden itibaren Arapları oyalıyorlardı.

⁹ Özlem Tür "Türkiye ve Filistin - 1908-1948: Milliyetçilik, Ulusal Çıkar ve Batılılaşma", *AÜSBF Dergisi*, 62-1, (Ankara, 1996): 225, 226.

¹⁰ Mim Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, (İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1982), 45.

¹¹ Ömer Osman Umar, "Osmanlı Döneminde Yahudiler", 2002: 433.

¹² Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, (İstanbul, Filiz Kitabevi, 1985): 444.

¹³ İsmail Ediz, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin'de Toplum Ve Siyaset 1919-1922", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* Vol: 2, No: 2, (2015) :146.

İngilizler, stratejik anlamda kendi çıkarları açısından önemli bu coğrafyada dost ve güvenilir, kuvvetli bir Yahudi devletinin, bir Arap devletinden daha faydalı olacağına inanıyorlardı.¹⁴ İngiltere, 1922'de Milletler Cemiyeti'nin Manda idaresi formülüyle Filistin'de tüm kontrolü ele aldı. 1917 Balfour Bildirgesi ile başlayan "Yahudi Ulusal Yurdu" oluşturma planı, İngiliz Manda İdaresi döneminde resmi ve yasal olarak uygulanmaya başlandı. Ancak Filistin'de nüfus olarak azınlıkta olan Yahudiler için göç kapılarının açılması gerekiyordu. Bu bağlamda Filistin'de yasal Yahudi göçlerine izin verildi. Bu göçlerle Yahudi nüfusu artmaya başladı. Söz konusu bu gelişmeler Arapların haklı olarak tepkisini çekerek şiddetli çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştu. İngiliz Manda İdaresi ile ilgili kurulan komisyonların raporlarından oluşan ve Filistin'deki İngiliz siyasetini belirleyen Beyaz Kitap'lar zaman zaman hem Arapların hem de Yahudilerin tepkisini çekmiştir. İngilizler, Yahudi göçlerine tepki gösteren Arapları yatıştırmak adına göçleri kısıtlama yoluna gitse de pek başarılı olamamışlardır. İngiliz hükümetleri Filistin'de tarafsız bir idare kurduklarını iddia etseler de Londra'daki etkili Yahudi lobisi bu tarafsız siyaset girişimlerini engellemişti. 1929'da yayımlanan İngiliz Koloni Bakanı Lord Passfield'ın "Beyaz Kitabı", anti-Siyonist ve Arapların lehine görüşleri ile Yahudilerin tepkisini çekmiş, yoğun baskıları İngiliz Başbakan Mc Donald'ı istifanın eşiğine bile getirmişti. 1931'de Manda İdaresi Komiserliğine getirilen Sir Arthur Wauchope da selefi Herbert Samuel gibi Yahudi yanlısı siyaseti devam ettirmişti. Yahudi Örgütü'nün kararlı tavrı ve Avrupa'daki siyasi gelişmeler 1930-1936 arasında yüzbinlerce Yahudi'nin Filistin'e göçüne sebep oldu. 1930'dan itibaren artan Yahudi göçleri sonucu Filistin'in sosyo-ekonomik şartları değişti. Yahudi göçmenler vasıtasıyla Filistin'e akan Avrupa kökenli sermaye ve bunun sonucunda hızla gelişen endüstri, şehir ve kırsal hayat arasındaki sosyo-ekonomik farkı daha da açtı. Sermayeden yoksun Arap üreticisi, eğitilmiş ve sermayesiyle gelen Yahudiler ile rekabet edecek durumda değildi.¹⁵ Yahudi yerleşim yerleri hızla gelişirken, Arapların yaşadığı bölgeler gerilemekteydi. Ekonomik ve sosyal açıdan gelişmiş olan Yahudi bölgesi, neredeyse başkent olarak gördükleri Tel Aviv şehri, yerel meclisleri, dilleri ve Hahamlık Konseyi ile bir devlet olma yolunda hızla ilerliyordu. Araplar ise geç de olsa Yahudi göçlerinin çok arttığı 1933'ten itibaren siyasi ve hukuki mücadelelerini başlattılar. Ancak Filistin'in kaderi Yahudi lobisinin etkin olduğu Londra'da belirlendiği için Araplar lehine bir sonuç alınamamıştır. Bu dönemde bir yandan Siyonist talepleri hızla karşılayan İngiltere diğer yandan Arapların tepkilerini dindirmeye çalışmıştır. Çoğunluğu oluşturarak halkın itirazına rağmen İngiliz devlet adamlarının kafasında bölünmüş Arap coğrafyası fikri yerleşmiş durumdaydı.¹⁶ 1935'ten itibaren Mısır ve Suriye'deki bağımsızlık hareketleri Filistin'i de etkilemişti. Bağımsız bir Arap devleti içinde Yahudilerin bir azınlık olarak yaşamasını isteyen Araplar, büyük bir hayal kırıklığı içindelerdi. Bu yöndeki talepleri kabul edilmeyince Araplar da haklı olarak sivil itaatsizlik başlatarak bir

¹⁴ Kasalak, "İngilizlerin Filistin Politikası," 68.

¹⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, (Ankara, İmge Kitabevi, 2014), 82.

¹⁶ Ediz, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında," 168.

mücadele yoluna girdiler. Bu makale, İngiliz Manda İdaresi himayesinde Filistin'e yönelen 1930-1936 yılları arası dönemdeki Yahudi göçlerinin, 1937 tarihli İngiliz Kraliyet raporuna yansıyan Filistin üzerindeki siyasi ve ekonomik etkilerini ele almaktadır.

Manda İdaresi'nde Yahudi Göçlerinin Yasal Hale Getirilmesi ve Organizasyonu

İngilizler, Filistin'deki askeri idareleri boyunca Arap ve Yahudi toplumlarının kolaylıkla bir araya gelip bir devlet oluşturamayacaklarını anlamışlardı. Henüz Askeri idare dönemindeyken iki toplum arasında şiddetli çatışmalar başlamıştı. Manda İdaresi'nin kurulmasıyla Askeri İdare'den kalma yönetim düzeninin yetersiz olduğu ortaya çıktı. Bunun sonucunda yeni bir yönetim çerçevesi inşa edilmesi, yeni yasa ve yönetmeliklerin oluşturulması gerekiyordu. İdare, çatışmalara rağmen Arap ve Yahudi toplumlarının kaynaşması ve daha çok istihdam edilmeleri adına İngilizlerin idari görevlerdeki sayılarının azaltılması yönünde adımlar attı. İngilizler bu sayede, Filistin'de iki toplum arasında etkili bir işbirliğinin olacağı düşüncesindeydi. Ancak 1920'den itibaren planlı ve sistematik bir şekilde teşvik edilen Yahudi göçleri, söz konusu işbirliği sürecini baltalamaya başladı. Manda İdaresi, ülkeyi refah seviyesine getirme görevini üstlendiğini iddia ediyordu.¹⁷ Söz konusu görev, yerli halkın çıkarlara zarar vermeden Yahudiler için bir yurt kurulmasını ve gelişmesini sağlamaktı. Bu bağlamda Yahudiler de yurtlarının daha sağlam temeller üzerinde gelişmesi için İngilizlere baskı yapıyorlardı. Bu amaç doğrultusunda İngilizlere her türlü desteği vermeye hazırlardı. Bu durum, Manda İdaresi tarafından değiştirilmesi gereken bir yasama hamlesini gerektirmişti. Bunlar içinde Yahudi göçünün kontrollü bir şekilde planlanması ilk adımdı. Böylece Manda idaresi altında "Aliyah"¹⁸ diye bilinen büyük Yahudi göçleri yasal hale gelmeye başladı.¹⁹

İngiliz Manda İdaresi altında Filistin'e Yahudi göçünü yasal hale getiren esas unsur, Manda Yönetim Mevzuatının 6. Maddesiydi. Söz konusu madde, "Filistin Yönetimi, nüfusun diğer kesimlerinin haklarının garantisini sağlayarak Yahudi göçünü uygun şartlar altında kolaylaştırır ve Madde 4'te atıfta bulunulan Yahudi Örgütü ile işbirliği içinde, göçü teşvik eder."²⁰ şeklindeydi. İngiliz Manda idaresi Yahudi göçünün kendi kontrolünde olmasını istemişti.²¹ 1922'den itibaren Filistin'e göçmenlik düzenlemesi kriteri, yeni gelenlerin ekonomik kapasiteye göre istihdam

---

¹⁷ Macide Başlamışlı, "İngiliz Raporlarına Göre Filistin'deki İngiliz İdareleri ve İsrail Devleti'ni Oluşturan Süreçteki Rollerini", *Asia Minor Studies Dergisi*, C. 6, Sayı 12, (Temmuz 2018): 17.

¹⁸ Yahudilerin dini ayinlerinde Tevrat'tan parçalar okunduktan sonra kürsüye yükselme (temsili); yürüyüş, ilerleme.

¹⁹ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter II.-The War And The Mandate" (London, 1937): 34.

²⁰ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter II," 36.

²¹ Macide Başlamışlı, 2018: 17.

edilmeleri idi. Bu bağlamda göçe gerekçe olarak arazilerin ekilebilmesi için daha fazla nitelikli çiftçilere ihtiyaç olduğu vurgulanmaktaydı.²² Bu ilke, Churchill Bildirgesi'nde yer aldı ve 13 Şubat 1931 tarihli Dr. Chaim Weizmann'a gönderdiği mektupta da bir kere daha onaylandı. 1933'te İngiliz Manda yönetimi bir Göçmenlik Nizamnamesi yayınladı. Göçmenlik Nizamnamesi kapsamında, göçmenler aşağıdaki kategorilerde kabul edilecekti:

- a) En az 500 Sterlin sermayeye sahip serbest meslek sahipleri (Filistin'de böyle bir mesleğin ek üyelerine ihtiyaç duyulduğundan ve gereksiz rekabetin yaratılmasına yol açmayacak iş alanları olması şartıyla)
- b) En az 250 Sterlin sermayeye sahip yetenekli ustalar ve zanaatkârlar (Göç Dairesi'nin, Filistin'in ekonomik kapasitesinin, bu kişilerin ticaret veya el sanatları uygulamalarında istihdam tespiti olması şartıyla)
- c) Sabit gelire sahip olanlar. (Aylık 4 sterlinden az olmamak şartıyla)
- d) Dini meslek mensupları (Can güvenliklerinin sağlanması şartıyla)
- e) Filistin'deki bir eğitim kurumuna kabul edilen ve bakımları garanti edilen öğrenciler.
- f) Filistin'de kesin bir istihdam beklentisi olan kişiler.
- g) Söz konusu şartlara sahip kişilerin aile bireyleri.²³

Yahudi Ajansı ve Göçler

1897'de İsviçre Basel'de kurulan Siyonist Örgüt, her biri kural olarak bir devletin sınırları ile kapsamlı bir şekilde genişleyen federasyonlara bölünmüş uluslararası bir kuruluştur. Dünyadaki bütün ülkelerde (Rusya, Türkiye ve Siyonizm'in yasadışı ilan edildiği bazı Asya ülkeleri hariç) mevcut 45 Siyonist Federasyonu vardı. Siyonist ve Siyonist olmayan Yahudiler arasında on yıl süren müzakerelerden sonra, Yahudi topluluğunun bu iki kesimi arasında bir anlaşmaya varıldı ve 1929'da Siyonist Kongresi'nde ortak tavır resmen teyit edildi. Bu anlaşma, 6 Ağustos 1930 tarihli bir mektupla İngiliz Hükümeti tarafından resmen tanınan genişletilmiş Yahudi Ajansı'nın kurulmasıyla sonuçlandı. Yahudi Ajansı, Siyonist Örgüt' ten bağımsız olmayan Filistin'e yapılmış büyük Yahudi göçlerinden sorumlu ana kurumdu. Görevi, tüm dünyadaki Yahudi halklarının, Filistin'deki mirasları ve topraklarıyla bağlantı kurmalarını sağlamak ve gelişen bir Yahudi geleceği ile güçlü bir devlet inşa etmek adına onları güçlendirmektir.²⁴ Göçün kapasitesine ve şekillenmesine Yahudi Ajansı da destek vermekte ve Manda Yönetimi Göç İdaresi ile uyumlu bir şekilde çalışmaktaydı. Ajans, göçlerin hacmini, altı ayda bir, kişi sayısına, cinsiyete, yaşa, sanayiye ve istihdama göre hazırlanan bir çalışma takvimi ile kontrol ederek İngiliz

---

²² Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter II," 35.

²³ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X, Immigration", (London,1937): 283.

²⁴Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter VI, The Jewish Agency", (London,1937): 172.

Manda Yönetimine de danışmanlık yapmaktaydı. Manda İdaresi kurulurken Araplara, Yahudi Ajansı gibi bir temsilci kurum oluşturabilecekleri bildirilmişti ancak Araplar bu öneriyi kabul etmediler. Manda Yüksek Komiseri Herbert Samuel, Siyonistliğini gizlemeyen bir İngiliz Yahudisi idi.²⁵ Göçlerin organize edilmesinde aktif rol oynamıştı. Buna göre, Yüksek Komiserlik, Filistin Gazetesi'nde toplu halde yayımlanan çizelgeyi onaylar ve ardından ilgili olduğu döneme göre faaliyet gösterirdi. Filistin'deki Manda idaresi de Yahudi Ajansı'nı hemen tanımıştı. Bu bağlamda Yahudi Ajansı'nın tanınmasına dair şu bildiri yayımlandı:

Yahudi ajansı, Yahudi vatandaşı ve Yahudi nüfusun menfaatlerini etkileyebilecek ekonomik, sosyal ve diğer alanlarda Filistin Manda idaresi ile işbirliği yapmak amacıyla bir kamu kuruluşu olarak tanınacaktır. Filistin'de ülkenin yönetimine katkıda bulunmak adına her daim idarenin kontrolüne tabi tutulacaktır. Yahudi Ajansı, Manda idaresinin anayasası ile çatışmadığı sürece tanınacaktır. Filistin'de bir Yahudi yurdunun kurulmasına yardımcı olmaya istekli tüm Yahudilerin işbirliğini güvence altına almak için Majestelerinin Hükümeti ile istişare ederek adımlar atacaklardır.²⁶

Filistin için genişletilmiş Yahudi Ajansı, Siyonist Örgütüne bağlı olmayan çeşitli ülkelerdeki Yahudilerin temsilcilerinin yarısının oluşturduğu bir kurumdur. Yahudi Ajansı'nın üst yönetim organı, Siyonist Kongresi tarafından seçilen Siyonist Organizasyonun 112 temsilcisinden ve her ülkede yerel koşullara en uygun şekilde atanan çeşitli ülkelerdeki 112 Yahudi temsilcisinden oluşan Konsey'dir. Konseyin olağan toplantıları, Siyonist Kongresi'nin oturumları ile ve bu oturumların hemen ardından iki yılda bir yapılır. Konsey bünyesinde İcra Kurulu'ndan rapor almak için aralıklarla bir araya gelen, Ajansın faaliyetleri hakkında genel gözetim ve denetim yapmak üzere bir Yahudi Ajansı İdari Komitesi bulunmaktaydı. Siyonist ve Siyonist olmayan 20'şer üye olmak üzere toplam 40 üyeden oluşmakta ve genellikle Siyonist Genel Konsey ile aynı anda toplanmaktadır. Yahudi Ajansının yürütme daireleri Kudüs'te bulunuyordu.²⁷

Kısaca başta Doğu Avrupa ülkelerinden olmak üzere Filistin'e yönelen Yahudi göçlerini organize eden kuruluş, Yahudi Ajansı'ydı. Yahudi Ajansı, Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı ülkelere göç kontenjanları vermekte, göçmenlerin karakterini ve niteliğini belirlemekteydi. Göçler nüfus yoğunluğuna ve istihdam ihtiyacına göre düzenleniyordu. 1930'dan itibaren Yahudi Ajansı'na, Göçmenlik Danışma Komitesi, Brit Trumpeldor Gençlik Örgütü "Betar", Yeni Siyonist Örgüt ve Filistin'deki Yahudi cemaatini temsil eden Vaat Leumi gibi yan kuruluşlar da danışmanlık yaparak destek verdiler. Ajans bu kurumların tavsiyelerine bağlı değildi, ancak bunları dikkate alırdı. Ülkelere göre verilen göç kontenjanlarının dağılımı, o ülkedeki Yahudi sayısı ve o ülkenin ekonomik koşulları ile ilgiliydi. Örneğin Polonya göç kontenjanının çok olduğu bir ülkeydi. Polonya'da üç milyonluk bir Yahudi

---

²⁵Can Deveci, Herbert Samuel Döneminde Filistin'e Yahudi Göçleri (1920-1925), *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 42 (Aralık 2017): 4.

²⁶ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter VI," 173.

²⁷ Macide Başlamışlı, "İngiliz Raporlarına Göre," 47-48.

topluluğu vardı. Filistin'e gc etmek isteyenler, gc ile ilgili belgeleri (Sağlık raporu, adli sicil kaydı, meslek belgesi) bu kuruluşların ofislere teslim etmekteydi.²⁸ Bu ofislerin en büyüğü, Polonya ve Almanya'nın iki ana gc ülkesi olması nedeniyle Varşova ve Berlin'de bulunmaktaydı. Gc ler planlı bir şekilde programlanmaktaydı. Genç Yahudi gc menler eğitimlerden geçirilerek Filistin'e gnderiliyordu. Mesleği olmayanlara meslek eğitimi veriliyordu. Çeşitli Filistin Büroları tarafından seçilen gc menler, Yahudi Ajansı Gc menlik Direktr Dr. Senator'un ynettiği ve savaş sırasında ortaya çıkan "Halutz" olarak adlandırılan bir hareketin sonucu olan eğitim merkezlerine ynlendiriliyorlardı. Üç yıl süren bu eğitimde ocuk yaştaki gc menlere Filistin toprakları ve iftlik ile ilgili bilgiler veriliyordu. Tarım ve iftliğin yanı sıra zanaatkrlık reten birimler de vardı. Yahudiler, Filistin'deki Yahudi topluluğunun kentsel, kırsal ve tarımsal gelişimindeki ilerlemenin, yalnızca bu topluluğun sağladığı sermayeden ve Yahudi yerleşimcilerin çalışmaları, enerjisi ve zmlerinden kaynaklandığını inancındalardı. Ancak tüm bu planlamalara rağmen Yahudi Ajansı'nı memnun etmeyen bir takım sorunlar vardı. Bunlar Nisan 1933'te sekiz ana başlıkta Manda İdaresi' ne bildirildi. Buna gre:

- a) Manda İdaresi, Yahudi gc n kolaylaştırmak için gereken ykmllklere yeterince yerine getirmemiş ve İdarenin bu yükümlülüğe uygun olduğu konusunda herhangi bir taahhütte bulunmamıştı.
- b) İşçi gc menlere ynelik kontenjanların yetersiz kaldığı ve bu şekilde devam ettiği gznne alındığında, Manda İdaresi ülkenin artan ekonomik kapasitesini dikkate almada başarısız olmuştu.
- c) Başkasına muhtaç olarak gelecek olan gc menlerin kabulüne ilişkin olarak İdarenin getirdiği katı kısıtlamalar sz konusuydu.
- d) 250 sterlin ve 500 sterlinlik bir sermayeye sahip olan gc menler, hala istihdam edilememişlerdi.
- e) Almanya'dan gelen genç ğrencilere verilen izinlerinin alışma Takvimi'nden düşülmesi haksızlık yaratmaktaydı.
- f) Manda İdaresi ülkenin ekonomik potansiyelini değerlendirirken kamu işleri ve hizmetleriyle ilgili Yahudi işçi kontenjanını gncellemediğine ynelik iddialar vardı.
- g) İdare, gc lerle ilgili uyuşmazlıkların nedenleri hakkında Yahudi Ajansına sağlıklı bir bilgi akışı sağlamıyordu.
- h) Arapların koşşu ülkelerden gelen yasa dışı gc leri olduğuna ynelik iddialar vardı.²⁹

Yahudi Ajansı, Manda İdaresi'nin daha fazla hizmet beklentisi içindeydi. Ajans, İdarenin yollar, halk sağlığı, eğitim, konut ve yerel hükümet geliştirme yolunda çok daha fazlasını yapabileceğini düşünmekteydi. Bu tür gelişmeler Yahudi gc menlerin Filistin'e yerleşmesini kolaylaştıracaktı. İngilizler ise bu beklentiler karşısında idare olarak üzerlerine düşen grevleri yerine getirdiklerini ifade ediyorlardı. Buna gre,

²⁸Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter VI,"173.

²⁹Palestine: Report Of The Royal Commission, Chapter X," 294.

Filistin'deki Yahudi nüfusun hızlı artışı, Manda İdaresinin görevi kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki çalışmalarının dikkate değer bir kanıtıydı.³⁰ Ayrıca işgücü programlarının yetersiz kaldığı yönündeki şikâyetler ile ilgili olarak ise, Filistin'in işgücü gereksinimlerine göre emici kapasitesini değerlendirme görevi kolay değil, piyasadaki dalgalanmalar hem olumsuz hem de olumlu olmak üzere her zaman öngörülebilir değildi. Göçle ilgili diğer bir şikâyet, Yahudi Ajansı'nın, Filistin topraklarının kontrolsüz durumundan kaynaklanan komşu ülkelerden yasadışı Arap göçmenlerin büyük ve sürekli akınını ciddi bir endişe ile karşı karşıya bıraktığı görüşüydü. Ajans, bu akının ciddi anlamda sosyal ve ekonomik sorunlara yol açacağını iddia etmiş bu sızmaların idare tarafından önlenmesi gerektiğini bildirmişti. İdare ise, bu konuda çalışmaların devam ettiği karşılığını vermişti.³¹ Bu bağlamda Yahudi Ajansı, Filistin'deki Yahudi topluluğu ile dünya Yahudileri arasında bir köprü görevi yapmaktaydı.³²

Yahudi Ulusal Yurdu ve Göçler

3 Haziran 1921'de Filistin'deki Yüksek Komiser Herbert, "Yahudi Ulusal Yurdu" kavramını şöyle tanımlamıştır: *"Dünyada dağılmış bir halk olan ancak kalpleri her zaman Filistin'de bulunan Yahudiler burada yaşamalıdır. Ülkelerini geliştirmek kaynak ve çabalarıyla yardım etmek için Filistin'e gelmelidirler. Filistin sakinleri üzerinde bir Yahudi kimliğinin bir bütün olarak değil, var olanın daha da gelişmesidir. Yahudi toplumu, dünyanın diğer bölgelerindeki Yahudilerin yardımıyla, Filistin'i bir bütün olarak bir cazibe merkezi haline getirecektir."*³³

Söz konusu cümleden de anlaşılacağı üzere, Filistin, Yahudilerin yurdu olarak görülmüş ve göçlerle birlikte artık Yahudilerin kendi yurtlarına dönmeleri gerektiği yönünde propagandalar yapılmaya başlanmıştı. Avrupa'daki Yahudi karşıtı çevrelerinde söylemleri bu çerçevedeydi. Buna göre, "Yahudiler, Orta Doğu'ya geri dönmeliler" anlayışı hâkimdi. Siyonistler de Avrupa'da dışlanan ve istenmeyen Yahudiler için Filistin'e dönmeleri gerektiği ve oranın Yahudilerin yurdu olduğu fikrini yaymaya çalışıyorlardı. Siyonistlere göre, "Yahudi Ulusal Yurdu" olarak nitelendirdikleri Filistin, Yahudilerin tek kaçış yeri idi. ABD, bilinçli olarak Yahudi göçleri Filistin'e yönelsin diye göçlere sınırlama getirmişti. 1933 yılından itibaren başta Almanya ve Polonya olmak üzere Avrupa'nın geneline yayılacak olan Yahudilere yönelik ekonomik ve siyasi baskılar, kaçış yeri kavramını haklı çıkarır nitelikteydi. Söz konusu baskılar, olabildiğince çok sayıda Yahudi'nin Filistin'e göçünü hızlandırdı. Ancak Filistin'deki yerleşim ve istihdam imkânları da sonsuz değildi. Buna rağmen Yahudiler, hızlı bir şekilde tarım, sanayi ve ticarete hızla ilerleyerek Tel Aviv gibi büyük Yahudi şehirleri oluşturdular. Söz konusu büyük gelişme İngilizleri bile etkilemişti. Elbette bu başarıda 1901'de kurulan Yahudi Millî

³⁰ Palestine: Report Of The Royal Commission, Chapter X," 294.

³¹ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X," 297.

³² Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X, Immigration", (London, 1937) : 289.

³³ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X,"305., Deveci, "Herbert Samuel," 5.

Fonu'nun payı büyüktü. Bu fonun temel amacı, Filistin'de toprak mülkiyeti kazanmaktı.1920'ye geldiğinde fonun yan unsuru olarak Filistin Toprak Geliştirme Şirketi tesis edildi. Bu tür çabalarla Yahudi halkı adına sistemli toprak alımı devletin oluşumuna kadar aralıksız devam etti.³⁴ Haziran 1922'de yayımlanan Filistin'deki İngiliz siyasetini içeren Beyaz Kitap Yahudi göçleri sonrası Filistin'deki durumu şu şekilde ifade etmektedir: Son iki ya da üç kuşak boyunca Yahudiler Filistin'de nüfusu şu anda 80.000 bulan bir topluluk yarattılar. Bunlardan yaklaşık dördte biri arazi üzerindeki çiftçiler ya da işçilerdir. Bu topluluğun kendi siyasi organları vardır; dâhili sorunlarının çözümü için oluşturulmuş bir meclis; belediyeler ve okullarının kontrolü için büyük bir organizasyon. Bunların dışında dini işler için de bir Hahamlık Konseyi (Rabbinat) kurulmuştur. İş dünyasında ve basında İbranice tek dil olarak kullanılıyor. Kendilerine özgü entelektüel hayatları var ve iş dünyasında önemli ekonomik başarılar gösteriliyor. Her şeyden önce bu topluluk, nüfusu, siyasi, dini ve sosyal örgütleri, dili, gelenekleri ve kültürel yaşamı ile "ulusal" bir kimlik kazanmıştır.³⁵

Yahudi Göçleri ve Filistin'in Siyasi ve Ekonomik Yapısına Etkileri (1930-1936)

Orta ve Doğu Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan ve etkisi devam eden ekonomik ve toplumsal bunalımların bir sonucu olarak Yahudi karşıtlığı daha da artmıştı. 1930 sonrası ortaya çıkan, Amerika Birleşik Devletleri'ne Yahudi göçünün kısıtlanması, Almanya'daki Nasyonal Sosyalist Hükümetin ortaya çıkışı ve Polonya'da Yahudiler üzerindeki artan ekonomik baskı gibi sebeplerle göçler, daha da yoğunlaşmaya başladı. İngilizlere göre bu üç ana faktör, Filistin'e Yahudi göçünün hacmini, karakterini ve Yahudi yurdunun gelişme oranını doğrudan etkilemişti. Avrupa'daki Yahudi karşıtı çevreler, Yahudilerin asıl yurtlarının Orta Doğu olduğunu ve onlardan Filistin'e kitlesel göçler vasıtasıyla kurtulacaklarını düşünüyorlardı.³⁶1920-1936 yılları arası dönemde Rusya, Almanya ve Romanya en çok Yahudi göçü veren ülkelerdi. Filistinli Arapların çoğu bu göçlerden rahatsızken, İngiliz yönetimi, söz konusu göç hareketlerini oldukça normal karşılayarak ılımlı olarak gördükleri Yahudi göçmenlerin herhangi bir huzursuzluğa sebep olmadığını savunmaktalardı.³⁷

Yahudi göçlerini destekleyenlerin yanı sıra Yahudi göçünün yıllık hacmine bir sınır getirilmesi gerektiğini savunan İngilizler de vardı. Bunlar göçleri kısıtlamak adına Manda İdaresi Yüksek Komiseri 'ne göçmen sayısını asgari düzeyde tutma talimatı verilebileceğini savunmaktalardı. Buna göre, göç yılda 12.000 kişi olarak sabitlenebilirdi.³⁸ İngiliz raporlarının geçici de olsa böyle bir kısıtlama tavsiyesi

³⁴Karaman, "Siyonizm," 91.

³⁵Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X," 305.

³⁶Başlamışlı, "İngiliz Raporlarına Göre,"39.

³⁷ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X," 287.

³⁸ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X,"288.

vermesinin sebebi, Arapları yatıştırma planıydı. Bu yönde bir karar, Arapların Yahudi göçü ile ilgili yoğun şikâyetlerini azaltabilirdi. Araplar, sürekli artış gösteren Yahudi göçleriyle azınlıkta kalma endişesi taşımaktalardı. Buna göre, toplam 1.300.000 nüfus içinde git gide artan 400.000'i bulmuş bir Yahudi nüfusu vardı ve bu kritik bir eşikti. Filistin Manda İdaresinin görevlerinden biri de Filistin'deki diğer halkların haklarını koruyarak Yahudi göçünü kolaylaştırmaktı ancak söz konusu göç akışı Arapların tepkileri göz önüne alındığında kontrol altında tutulmalıydı. Sonuçta sömürgelerinin neredeyse tamamı Müslümanlardan oluşan İngiltere'nin bu sorunlara asgari düzeyde hassasiyet göstermek zorunda olması, Siyonizm meselesindeki yumuşak karnıdır.³⁹ İdare, ekonomik düzeyde istihdam kapasitesiyle böyle bir kontrol mekanizması oluşturmuştu. Söz konusu ilke, 1922 tarihli Churchill Bildirgesi'nde (Beyaz Kitap) açıkça yer almıştı: *Bu politikanın yerine getirilmesi için (Yahudi Ulusal Yurdu'na dair Hükümet politikası) Filistin'deki Yahudi topluluğunun göçmen sayısının artırması gerekiyor. Ancak bu göç, ülkenin ekonomik kapasitesi ne kadar büyük olursa olsun belli şartlar altında gerçekleşmeli. Göçmenlerin bir bütün olarak Filistin halkına bir yük getirmemesi ve mevcut nüfusun istihdamının herhangi bir bölümündeki haklarından mahrum etmemeleri sağlanmalıdır. Bugüne kadarki göçlerde bu şartlar yerine getirildi.*⁴⁰ Churchill Bildirgesi'nin göçlerle ilgili bu ilkesi, Siyonist Örgüt tarafından 18 Haziran 1922 tarihli mektupta şu ifadelerle kabul edildi: *Uygulama ile ilgili olarak, Majestelerinin Hükümeti'nin, bu hakkın bir sonucu olarak, Yahudilerin göçle Filistin'deki sayılarını artırılabilmelerinin gerekli olduğunu kabul ettiği de gözlemlenmiştir. Churchill Bildirgesi'nden göçlerin hacminin, ekonomik alanda ülkenin yeni gelenleri karşılayabilme kapasitesine göre belirleneceği anlaşılmıştır.*⁴¹

Söz konusu ifadelerden anlaşılacağı üzere, Siyonist Örgüt ekonomik kapasiteyi belirleyici bir ilke olarak yorumlamış, Churchill Beyannamesini ise sadece göç kapasitesinin azami sınırını bildiren bir ifade olarak görmüştü. Bunun dışında Filistin'deki diğer halkların hakları pek de ilgilerini çekmemişti. Filistin'de Manda İdaresi yönetimi boyunca Yahudi göçüne ekonomik emilim kapasitesi ilkesi uygulanmıştı. Ancak söz konusu ilkenin esnekliği ve çeşitli yorumlara açık olması, Filistin'deki karmaşık ekonomik şartlarda uygulanmasını zorlaştırmıştı. Bu yüzden zaman zaman orijinal yönetmelik tadil edilmişti. Bunun yanı sıra söz konusu ilke, Yahudi Örgütü'nü harekete geçirmiş ve Filistin'e hızlı bir şekilde yüklü miktarlarda sermaye akışı başlatılmıştı. Ancak göçler için istihdam kapasitenin yanı sıra yerleşim, altyapı ve ulaşım gibi ihtiyaçları da dikkate almak gerekiyordu. Bunların dışında bir başka sorun ise, Yahudi yerleşimlerinin çoğunlukla şehirli bir karakter aldığı ve Filistin'in şehir nüfusunun kırsal nüfusa oranla hızlı bir şekilde büyüdüğü ve dolayısıyla şehirde üretilen endüstri ürünlerinin kırsal kesimde yeterince pazar bulamadığıydı. Bu açıdan Tel Aviv şehri bir örnekti. Tel Aviv'in hızlı endüstriyel gelişimi dikkat çekiciydi ve Belediye Başkanı bu şehrin "Los Angeles gibi bir

³⁹ Ediz, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında,"159.

⁴⁰ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X," 298.

⁴¹ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X," 298.

Amerikan şehri kadar büyük olacağına" yönelik planlar yapmaktaydı.⁴² Siyonist liderler ise, Hayfa'daki Yahudi nüfusunun 1 milyonu bulacağını ve Yafa'nın güneyinde yer alan toprakların yerleşime açılması gerektiğini ifade ediyorlardı. İngilizlere göre, bu planlar gerçekleşirse kıyı şeridindeki kasabaların çoğu hızla şehirleşmiş olacaktı. Bunun yanı sıra Filistin dünyanın en küçük ülkelerinden biriydi ve ekonomisi kendi kontrolünün ötesinde olan ve genellikle öngörülemeyen olaylardan ciddi bir biçimde etkilenebilirdi. Örneğin Nasyonal Sosyalist Parti'nin 1933'te Almanya'da iktidara gelmesi, 1935'te İtalyan yayılmacı dış politikası ve İspanyol iç savaşı gibi olaylar ülkenin ekonomik durumu üzerinde olumlu ya da olumsuz etki yaratacak niteliklerdi. Bu yüzden kalıcı barışın Filistin gibi bir ülkede sağlam bir ekonominin ön şartı olduğunu ve Arapların Yahudi göçüne düşman olması nedeniyle, "iki halk arasındaki düşmanlık" unsurunun ekonomik gelişim önünde bir engel olduğunu söylemek yerindeydi. Sermaye, barış ve düzen olmayan bir yerde üretim yapamazdı. Ayrıca İngiliz raporlarına göre, büyük mali kaynaklarla desteklenen oldukça zeki ve girişimci bir topluluğun, nispeten fakir bir topluluğa, farklı düzeyde devam eden etkisi, zaman içinde ciddi tepkilere neden olabilirdi. 1933-36 yılları arasındaki yoğun göç, Yahudilerin göçmenler için ülkenin istihdam kapasitesini genişletebildiğini göstermişti. İngilizler, ekonomik emilim kapasitesinin Filistin'in Arap sakinlerini görmezden gelecek ve hatta yok sayarak genişlemesinin, iki topluluk arasındaki çatışmayı daha da arttıracığını öngörmüşlerdi. Bu yüzden ekonomik şartların yanı sıra siyasi ve psikolojik faktörlerin de dikkate alınması tavsiye etmişlerdi.⁴³

1929'da şiddetli çatışmaların patlak vermesi ve sonraki süreçte yaşanan soruşturma ve tartışmalar, Manda İdaresinin görevinin yürütülmesinde yaşanan zorlukları açıkça ortaya koymuştu. İdarenin iki toplum arasında sürdürmeye çalıştığı denge bozuldu. 1929 çatışmalarının ardından İngiltere, hukukçu Walter Shaw ve iktisatçı Sir John Hope Simpson başkanlığında bir komiteyi incelemelerde bulunmak ve rapor hazırlamak üzere Filistin'e gönderdi. Söz konusu komitenin yaptığı üç aylık incelemelerin sonucu olarak 1930 Ekim ayında Passfield Beyaz Kitabı yayımlandı.⁴⁴ Arapların yoğun baskısı altında kalan Manda idaresi, Araplar lehine dönmeye çalıştı. İngiliz Koloni Bakanı Lord Passfield 'ın "Beyaz Kitabı", anti-Siyonist ve Arapların lehine görüşleri ile Yahudilerin tepkisini çekmiş ve yoğun baskılar İngiliz Başbakan Mc Donald'ı istifanın eşğine getirmişti. Yahudi baskısı, Londra'da o kadar etkiliydi ki idare hemen eski pozisyonuna dönmek zorunda kaldı. Sonuç olarak, Yahudi göçünün Arap ekonomik çıkarlarına zarar vermediği sürece devam etmesi gerekiyordu. Ancak söz konusu göçler Arapların bağımsızlık talebini daha da sertleştirdi. Artık yavaş yavaş Manda İdaresine son vermek niyetinde olan İngiltere bu yüksek tansiyonlu tablo karşısında geri adım atarak bu planı erteledi. Böylece Filistin'deki İngiliz siyaseti, 1929 öncesinde olduğu gibi aynı yolda devam etti ve

⁴² Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X,"299.

⁴³ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X,"300.

⁴⁴ Kasalak, "İngilizlerin Filistin Politikası,"73.

daha sonra görüleceği üzere olaylar daha da şiddetlendi.⁴⁵ Yahudi göçü 1929'dan itibaren, Arapların tepkisini çekmeyecek şekilde kesintisiz de olsa asgari yoğunlukta devam etti. Buna göre, söz konusu tarihlerde Filistin'e gelen göçmen sayısı şu şekildedir:

	Yahudi	Yahudi Olmayan
1929	5,249	1,317
1930	4,944	1,489
1931	4,075	1,458
1932	9,553	1,736
1933	30,327	1,650
1934	42,359	1,784
1935	61,854	2,293
1936	29,727	1,944

Tablo 1: 1929-1936 arası dönemde kayıtlı Yahudi göçü.⁴⁶

1932 yılına gelindiğinde 1936'nın başlarına kadar devam edecek olan yoğun göç döneminin ilk yılı başlamış oldu. İngiliz raporlarına göre, diğer ırklardan farklı olarak Yahudiler için 1932'den 1934'e kadar hiçbir göçmenlik listelemesi yapılmamıştı. Bu durum yasa dışı göçlere işaret etmekteydi. Yahudilerin yasadışı göçlerinin, yasal göçlerin de artış gösterdiği 1933-1934 yılları arası dönemde ortaya çıktı. Söz konusu yasadışı göç şu şekillerde gerçekleşmekteydi:

- Ülkeye yasa dışı giriş, yani sınır kontrollerinin kaçırılması,
- Geçici ikamet süresini aşmış olmak,
- Yabancı kadınla evlilik (Filistin vatandaşları ile Filistin vatandaşı olmayan daimî sakinler ile)⁴⁷

Yasadışı göçlerde, Ürdün, Mısır ve Suriye üzerinden karayolu ve özel kiralanan gemilerle Filistin kıyılarına ulaşan deniz yolu kullanılıyordu. Yasadışı göçlere sıklıkla başvurulmasının temel sebebi, Yahudi kamuoyunun, kaçak göçmenlerin tespit edilmesinde kamu otoritesine yardım etmeyi reddetmesiydi. İngiliz raporlarına göre, yasadışı göçün miktarı 1933'teki zirveye ulaşmış ve iki yılda 1932-1933'te bunların sayısı 22.400'e yükselmışti. Bu sayının 17900'ü geçici ikamet süresini aşmış olanlardı. Elbette ki bu sayı sadece tespit edilebilenlerdi. Yahudi kaçak göçünün üçüncü biçimi olan, Göçmenlik Yönetmeliği kapsamında göçmen olarak tasdik edilmeyen, Filistinlilere ya da Filistin vatandaşı olmayan daimi ikamet edenlere, bu evliliklerin resmî olarak hukuka uygun, ancak gerçek bir evlenme niyetine sahip olmayan kadınların göçüdür. Filistin Vatandaşlık Mevzuatına göre, Filistin vatandaşı olan birinin karısı bir Filistin vatandaşıdır ve bu nedenle sınır dışı edilemez. İngiliz raporlarına göre, bu yöntem için görevlendirilmiş "profesyonel

⁴⁵ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter III, "The Controversy of 1930," 74.

⁴⁶ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter III, The Manda,"35.

⁴⁷ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X,"290.

kocalar" bile tespit edilmişti. Bu yasadışı yollarla ülkeye girmiş olan kadınlarla evlenmek için boşanmalar da artmıştı.⁴⁸ Manda İdaresi, yasadışı gücün engellenmesi için çeşitli yöntemlere başvursa da Yahudi topluluğunun söz konusu yasadışı gcleri desteklemesi bu süreci zorlaştırdı. İdare, yasa dışı gücün önlenmesi için şu yöntemleri tavsiye etmişti:

- a) lkede yasadışı gcmen kavramının yasalaşması, belli bir yasal yaptırma sahip olması,
- b) Kimlik Kartı kavramını oluşturmak,
- c) lkede yasal olarak bulunduğunu göstermek için gcmene ispat belgesi koyarak Gcmenlik Nizamının yürürlüğe girmesi,
- d) zel bir sınır kontrol gücü oluşturulması,
- e) İstihbarat için gizli bir fon kurulması⁴⁹

İdare, bu yasadışı gcleri de yasal hale getirmişti. Buna göre, 6000 kadar yasadışı gcmen ülkeye kabul edildi. Yahudiler bir anlamda, 1929'da kısıtlanmaya çalışılan gclerin acısını çıkarmaya çalışıyorlardı. Yeniden düzenlenen gcmen kontrol sistemi devreye girdiğinde yasadışı Yahudi gcmenlerin sayısının binlerce kişiye ulaştığı sonucu ıktı. Elbette yasal ya da yasa dışı olmakla birlikte gcler arttıķa, Yahudi bölgesine ve onun tarımsal ve endüstriyel üretimine yatırılan sermaye miktarında da bir artış yaşanmaktaydı. Bu sermayenin çoğu yasadışı gclerle, Büyük Buhran' dan kaçırılan paralardı.

Yahudi bölgesine yönelen büyük sermaye akışı, ister istemez Arapların ekonomik konumu da geliştiriyordu. cret yükseliyor, ülke için pazarlar genişliyor, daha fazla yol, köprü ve okul inşa ediliyordu. Filistinli Arap arazi sahipleri değersiz, verimsiz topraklarını değerinin çok üstünde almaya hazır Yahudileri bulduklarını için mutluysen, köylüler de yerleşimcilerce oluşturulan büyük tarım alanlarında çalışmaktan memnundular.⁵⁰ Ayrıca Yahudi gcmenler için planlı olarak istihdam alanları oluşturulmaktaydı. Gcle gelen Yahudiler için istihdam alanları sağlanırken esas alınan kriter, Filistinli Arapların işsizlik raporlarıydı. Buna göre, Yahudi gcmenlerin bir kısmı, işten ıkarılan Arapların yerine istihdam edilmekteydi. 1930'da Araplar ıkarılarını korumak ve pekiştirmek için yeni tedbirler devreye girmesini istediler. Bu bağlamda İngiliz Kalkınma Direktörü Lewis French 1931 yazında, Filistin'e geldi ve 1931 Aralık ve 1932 Nisan'ında iki rapor hazırladı. 1931'de, Yahudi satın almaları nedeniyle topraklarından çıkarıldıklarını iddia eden Araplar, yeniden yerleşmek amacıyla taleplerini sunmaya davet edildiler. Söz konusu durum 1929'da yürürlüğe girmiş olan reticinin Korunması Yönetmeliği ile ortaya çıkmış, kiracıların satış sırasında araziden keyfi olarak çıkarılmalarına sebep olmuştu. Birkaç değişlikten sonra bu, 1933'te yeni bir yönetmelik ile değiştirildi. 1932 ve 1933'te de benzer tarım yardımları ve teşvikleri yapılmaya çalışıldı ancak Arap isyanlarına katılmamış olanlar diye sınırlandırma getirilmişti. Aynı şekilde

⁴⁸ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X," 292.

⁴⁹ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X," 293.

⁵⁰ zlem Tr, "Türkiye ve Filistin - 1908-1948: Milliyetçilik, Ulusal çıkar ve Batılışma", AÜSBF Dergisi, 62-1, (Ankara, 1996): 227.

siyasi alanda da Arapların taleplerinin karşılanmasına yönelik bazı adımlar atılmaya çalışılmıştı. 1930-1933 yılları arasında geçici de olsa ortaya çıkan huzur ortamında bu adımların etkisi vardı. Bu durum Yahudilerin hoşuna gitmemişti. Bunun dışında Tel Aviv ve çevresinde Yahudi göçmenler için konut sıkıntısı yaşanmaktaydı. Tel Aviv Belediye Başkanı, sık sık Yüksek Komiserliğe, belediyesinde kulübelerde ve çadırlarda yaşayan binlerce kişinin olduğu ve Hayfa'da da durumun aynı olduğunu ifade eden şikâyetlerde bulunuyordu.⁵¹ Yahudilerde hoşnutsuzluk yaratan bu huzur dönemi kısa sürdü ve Yahudilere yönelik saldırılar başladı. Toplumda tanınmış Yahudiler, faili meçhul suikastlarla öldürüldüler. Yahudilere ait portakal bahçeleri yok edildi, büyükbaş hayvanları telef edildi, Yahudi toprak alımları engellenmeye çalışıldı. Bunun üzerine Yahudiler silahlanmaya başladı. Arap basınına göre, Yahudiler bu saldırıları bahane ederek silahlanmaya başlamışlardı.⁵²

Araplar 1930 itibarıyla siyasi bir mücadele başlattılar. 1931'in sonunda, Müslüman dünyasının her kesiminden 145 delegenin katıldığı bir Müslüman Kongresi, Kudüs'te toplandı. İdarenin korktuğu gibi çatışma yaratacak bir ortam oluşmadı. Tam tersi bir yandan, başkanlık eden Kudüs Müftülüğünün konumunu ve saygınlığını güçlendirirken öte yandan Filistin toprağı üzerinde nadiren sahnelenmiş İslam dayanışmasının bir göstergesiydi. Araplar açısından önemli bir diğer olay ise, 1932'de kurulan İstiklal Partisi idi. Genç Araplara milliyetçilik ve bağımsızlık gibi kavramları aşlamaya çalışan bir partiydi. Filistin'de bu gelişmeler yaşanırken Avrupa'nın merkezinde, Almanya'da 30 Ocak 1933'te Nasyonal-Sosyalist rejim kuruldu. Yahudi düşmanlığı ekseninde oluşmuş olan yeni rejimle birlikte, Almanya'dan Filistin'e büyük bir göç dalgası başladı. Bunların birçoğu Filistin'e gelmeyerek komşu ülkelerde geçici bir sığınak bulmuş, ancak buralarda da fazla duramamışlardı. Bilinçli bir politika bu göçleri Filistin'e yönlendiriyordu. Bu arada Polonya ve Romanya'daki Yahudilerin durumu giderek daha da kötüleşiyordu. Bu, Yahudi halkının modern zamanlarda karşılaştığı en kötü krizdi. Doğu Avrupa'da Bolşevik Devrimi'nden sonra iç hesaplaşma başlamıştı ve kıyımlardan Yahudiler de paylarına düşeni almışlardı. Bu şartlar altında gidebilecekleri tek yer Filistin'di. Nasyonal Sosyalist rejimin etkisi açıkça ortaya çıkmıştı. Bir açıdan bu yeni göç dalgası benzeri görülmemiş bir durumdu. Almanya'dan gelen göçmenler, alışılmadık derecede yetenekli erkeklerden oluşuyordu ve bazıları bilim ve meslek dallarında dünya çapında bir şöhrete sahiplerdi. Bunlar, bilim adamları, doktorlar ve avukatlar, finans ve iş organizasyonunda deneyim ve yetenek sahibi insanlardı.⁵³ Böylece ekonomik olarak Yahudi bölgesinin gücü daha da artmış oldu. Arazi satın alımına, turizmde ve sanayide ve taşımacılıkta yatırım yapılan Yahudi sermayesi miktarı 1932'de 2.833.000 Sterlin iken, 1933'te 5.630.000 Sterlin idi. Tarım, sanayi ve ulaştırma araçları ya da hammadde olarak kullanılan sermaye mallarının ithalatı 1932'de 2.422.000 Sterlin iken 1933'te 4.060.000 Sterlin idi. Söz konusu resmi rakamlara göre, 1933'ten 1936'ya kadar olan dönemde, en az 1.000 sterlinlik bir

⁵¹ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X," 287.

⁵² Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter III," 80.

⁵³ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X," 301.

sermayeye sahip olan 17.653 kişi Filistin'e girdi ve bu rakam toplam Yahudi göçünün yaklaşık yüzde 11'ini oluşturuyordu. Bu göçmenlerin yaklaşık üçte biri Alman Yahudileri'ydi. 1935'te Almanya'dan gelen göçmenlerin yüzde 18'i sermayedar sınıftan varlıklı Yahudilerdi. Bu sınıfın çoğunun 1.000 sterlinden çok daha fazlasını getirdiği tahmin edilmektedir.⁵⁴ Bunların dışında meslek sahibi Yahudiler de vardı. Bunlar Sağlık alışanları (Doktorlar, Diş Hekimleri, Cerrahlar), Mimar ve Mühendisler, Eğitimciler, Sanatçılar ve Serbest Meslek olmak üzere sınıflandırılmışlardı.

Meslek Grupları	1931 Yılı Yerleşik Nüfus İçindeki Sayı	Göçmenler						Göçmenlerin Yerleşik Nüfusa Oranı
		1932	1933	1934	1935	1936	Toplam 1932-1936	
Sağlık alışanları	847	55	522	431	617	153	1778	209.9
Mimar ve Mühendisler	1081	59	296	392	347	147	1241	114.8
Eğitimciler	4187	150	328	340	351	187	1356	32.4
Sanatçılar	510	8	58	81	137	85	369	72.4
Serbest	2290	49	293	400	292	269	1303	56.9

Tablo 2: 1932-1936 yılları arasında gelen göçmenlerin meslekleri ve sayılarıyla birlikte 1931'deki yerleşik nüfus sayısına olan oranları.⁵⁵

Yahudi bölgesinin başarısı için ihtiyaç duyulan ekonomik güç unsuru 1933'ten önce gerçekleşmeye başlamış, bununla birlikte mevcut durumda bunun devamının geleceğinin güvencesi de artmıştı. ⁵⁶ Araşlar da ister istemez bu ekonomik gelişmeye katkı sağlıyorlardı. Arap toprak ağaları, 1920-1928 yılları arasında Yahudilere önemli topraklarını da büyük paralar karşılığında satmaya başlamışlardı.⁵⁷ Bu hızlı ve etkileyici ekonomik gelişmeler karşısında Araşların tepkisi oldukça normaldi. İngilizlere göre, Yahudi göçmenler ve beraberlerinde getirdikleri sermaye Araşlar ve Yahudiler için daha fazla refah anlamına gelebilirdi ancak Araşlar şunu iyi biliyorlardı ki Yahudi nüfusu ne kadar büyürse, Araşların ulusal bağımsızlıklarının önündeki engel de bir o kadar büyüyecekti. Nüfus oranı açısından bakıldığında, nüfus artış oranı ile Yahudilerin, Filistin'de ölçülebilir bir süre içinde çoğunluğa dönüşmesi imkânsız görünüyordu. Ancak bu göç dalgalarının daha da büyümesi bu durumu değiştirebilirdi. Araşlar arasında Yahudi devleti içinde azınlık olma endişesi başladı. Bu endişe, Arap milliyetçilerinin o güne kadar planladığı gibi Filistin'deki öz-yönetim fikrine bir katkı sağlayabilirdi. 1933 yılı içinde Araşlar haklı

⁵⁴ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter X," 284.

⁵⁵ The Royal Commission, "Chapter X," 301.

⁵⁶ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter IV," 82.

⁵⁷ Kasalak, "İngilizlerin Filistin Politikası," 72.

isyanlarını idareye gösterme çabasına girdiler. Bu yükselen öfkenin ilk açık tezahürü, Arap Yürütme Komitesi'nin 1933 Mart'ındaki Arap Yürütme Komitesi tarafından yayınlandı. Bu bildiri "Yahudilerin bu kutsal ülkenin topraklarına sahip olma niyetinde oldukları ve bunun için yasal ve yasadışı yollarla yüzlerce ve binlerce kişi tarafından göçmen akınına uğradıkları" ve bu durumun ülkeyi dehşete düşürdüğü ifade edildi.⁵⁸ Bildiri, Yafa'da düzenlenecek "Meclis kararlarının getireceği ciddi eylemlere hazırlanmak için" bir miting duyurusu ile sonuçlandı. Miting, 26 Mart'ta gerçekleştirildi ve Kudüs Müftüsü de dâhil olmak üzere Arap İcra Kurulu üyeleri, tüm belediye başkanları, kasaba halkı ve köylüler katıldı. Bunun yanı sıra İngiliz ve Yahudi mallarına boykot uygulama kararı alındı. İngiliz raporlarına göre, Arap basını olayları provoke etmek istiyordu. Arap gazetelerinde Manda İdaresinin Yahudilerle bir olup Arapları Filistin'den koparmak adına binlerce Yahudi'nin göçüne göz yumduğu ve hatta teşvik ettiği yönünde haberler çıkmaktaydı. Manda İdaresi, bu haberler yüzünden Arap basınına yönelik "kamusal barışı tehlikeye sokma olasılığı" sebebiyle sık sık uyarı vermişti. Araplar sık sık mitingler düzenlemeye başladılar. İstiklal Partisi, Müslüman Genç Erkekler Derneği ve Müslüman-Hristiyan Derneği Yahudi göçlerine karşı mitingler düzenlediler. Hristiyanlar da Müslümanlar gibi Yahudi göçlerine olumlu bakmıyorlardı. Hatta Yahudiler, Askeri ve Manda İdaresi içinde bazı Hristiyan İngilizleri, anti-Semitizm ile suçlamışlardı.⁵⁹

Araplar, Ekim 1933'te tepkilerini genel grevle göstermeye başladılar. Grevle birlikte eş zamanlı gösteriler de düzenlenmek istendi ancak İdare bunlara izin vermedi. Olaylar, kısa sürede Filistin'in diğer bölgelerine de yayıldı. 27 Ekim'de Yafa' da büyük bir isyan başladı. İngiliz raporlarına göre, isyan öylesine büyük ve ateşliydi ki idare silah kullanmak zorunda kalmıştı. İsyen, Kudüs, Nablus ve Hayfa' ya da sıçradı. Olaylarda 26 Arap hayatını kaybetti. 1933'ten önce 1920, 1921 ve 1929'da da benzer olaylar yaşanmıştı. İngiliz raporlarına göre, daha önceki olaylar Yahudilere yönelmişken, bu seferki Manda İdaresine yönelikti. Filistin küçük bir ülke olduğu için Arap liderlerin halk üzerindeki etkisi büyüktü. Yahudiler için de aynı durum söz konusuydu. Yahudi topluluğu içinde ılımlı ve fanatik görüşlü gruplar vardı. Örneğin Fanatik Yahudiler Ürdün topraklarına da göz dikmişken, ılımlı Yahudiler, Ürdün'ü de içine alacak bir Yahudi yurdu istemiyorlardı.⁶⁰ Fanatik Yahudiler ve Londra'daki güçlü Yahudi lobisi İngilizlere baskılarına devam etmekteydi. 1933'te bir grup Siyonist, İngilizlerin Filistin'deki Yahudi yurdunu daha da genişletmesi, şayet bunu yapmaya cesaret edemiyorlarsa da mandayı başka bir devlete, mesela ABD'ye devretmesi gerektiğini ileri sürerek Tel Aviv sokaklarında karışıklıklar çıkardılar.⁶¹

Bu gergin ortamda bile Yahudi göçleri artarak devam etti. 1934'te 61.854, 1935'te 42.359 kişi yasal yollarla Filistin'e göç etmişti. Söz konusu yeni göçlerle iki önemli

⁵⁸ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter IV," 83.

⁵⁹ Palestine: The Royal Commission, "Chapter IV," 84.

⁶⁰ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter IV," 84,85.

⁶¹ Kasalak, "İngilizlerin Filistin Politikası,"74.

nokta göze çarpıyordu. İlki yeni göçmenlerin tarımdan ziyade sanayi ve endüstride istihdam edilmesi, ikincisi ise, ekonomik emilim kriterine oranla göç yoğunluğunun artışı. Daha fazla göç, daha fazla endüstri, inşaat ve üretim demektir. Bu nedenle, İdare daha kısıtlayıcı bir politika benimsemedikçe ya da ekonomik bir geri dönüş olmadıkça, göç oranının yükselmeye devam etmemesi için hiçbir neden görülüyordu. 1933'te olduğu gibi, 1934 ve 1935'te de, ticari ve endüstriyel faaliyetleri, yükselen göçmen rakamlarıyla yükseldi. Elbette İngilizler, bu gelişmelerden memnundu ve maddi açıdan, diğer ülkelerin Filistin'e gıpta ettiklerini düşünüyordular. Ancak Filistin'de ekonomik durumun iyileşmesi, siyasi durumun bozulmasına neden oldu.⁶²

1934'e gelindiğinde Araplar mücadelelerinde daha kararlıydı. Hatta İdareye karşı Arap liderlerin ve basının tavrı daha da sertleşti. 1934 sonbaharında, Arap Yürütme Kurulu, Yüksek Komisere, görev süresinde somutlaşan Arap çıkarlarına yönelik verilen güvencelerin yerine getirilmediğine dair görüşlerinin resmi bir rapor sunmuştu. Müslüman Yüksek Kurulu daha fazla Arap toprağının Yahudilerin eline geçmesini önlemek için, aktif rol aldığı bir mücadele hazırladı. Örneğin, küçük toprak sahipleri ailenin diğer bireyleriyle birleşerek arazilerini vakıf haline getirmeye başladılar. Yahudilere 5000 dönümlük arazi satışını içeren özel bir sözleşme, Müslüman Kurulu tarafından iptal ettirildi. Arazilerini Yahudilere satmakla suçlanan Araplar, camilerde, sokaklarda ve basında hain ilan edildiler. Bir Arap bankası, yabancıları (Yahudileri) hariç tutarak Arap topraklarının gelişimi için 60.000 sterlinlik bir sermaye yatırımı yaptı. Dahası, Yahudilerin hâlihazırda satın aldıkları topraklara yerleşmesini önlemek için çeşitli davalar açıldı. Böylece Araplar geç de olsa masaya yumruklarını vurmuş oldular. Ancak İngilizlere göre, Arapların bu faaliyetleri içi boş kıskançlık ve mesnetsiz suçlamalardı.⁶³

1935'te Araplar, Ulusal Hareket anlayışının örgütlenmesini geliştirerek kapsamını genişletiyordu. Özellikle "Gençlik Hareketi" ne daha çok destek veriliyordu. Genç erkek grupları, çeşitli isimler altında, daha bilinçli ve kararlı bir şekilde örgütlenerek izci ve spor kulüpleri kuruyorlardı. İngiliz raporlarına göre, 1935'in sonlarına doğru genç ve bilinçli neslin ortaya çıkması, eski Arap liderlerin gücüne ve etkilerine meydan okuyabilecek bir durum oluşturmuştu. Elbette İngilizler bilinçli Arap gençlerinden rahatsızlık duymuş ve bunları mevcut ve eski Arap liderlere rakipmiş gibi gösterme çabasına girişmişlerdi. İngilizlerin bu planı işe yaramış ve söz konusu gençlik hareketi kısa sürede geri plana alınmıştı.⁶⁴ İngiliz raporlarına göre yeni atanan Yüksek Komiser Sir Arthur Wauchope' un işi daha da zorlaşmıştı. Ancak buna rağmen zaman içinde Arapların ve Yahudilerin bir arada yaşayarak ve çalışarak karşılıklı çıkarlarının güçlendireceklerini iddia etmekteydi. Wauchope. *Filistin'i iki ırkın isteklerine uygun olarak memnuniyetle yönetiriz ve bunlar hala çatışmayı arzularsa, onları uzlaştırmak için de her yolu kullanırım. Eğer bu çabalar boşa çıkarsa, İdare eleştirilere bakılmaksızın, halkın çıkarları açısından en doğru gördüğu siyaseti bir bütün*

⁶² The Royal Commission, "Chapter IV,"86.

⁶³ The Royal Commission, "Chapter IV,"88.

⁶⁴ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter IV,"88.

olarak ve sorumluluk gereğince uygulayacaktır.⁶⁵ Sözleriyle bir anlamda taraflara gözdağı vermeye çalışmıştı.

İdare, Arapları sakinleştirmek adına bir takım adımlar da attı. Haziran 1935'te 1929'daki çatışmalara katılmaktan suçlu bulunan on dört mahkûmun serbest bırakılacağı açıklandı. Ancak buna rağmen 1935'in sonlarında durum daha da bozuldu. Ekim 1935'te Belçika'dan ithal edilen bir çimento sevkiyatında gizlenen silah ve mühimmatın keşfi, Yahudilerin gizlice büyük çapta silahlandırıldığını ortaya çıkardı. Bunun üzerine elbette Araplar da boş durmayacaklardı. Kasım ayının başlarında, Suriye'den bir siyasi mülteci olarak gelen Şeyh İzzeddin el Kasım'ın önderliğinde, Celile tepelerinde bir silahlı grubun kurulduğu ortaya çıktı. İdare, bu grubu derhal ortadan kaldırdı. Şeyhin ve grup üyelerinin cenazelerine yoğun bir kalabalık katıldı ve olaylar çıktı. Olaylar sonrasında Arap partileri, 25 Kasım 1935'te Yüksek Komisere üç talep sundular:

- 1) Demokratik bir hükümetin kurulması,
- 2) Arap topraklarının Yahudilere devrinin yasaklanması,
- 3) Yahudi göçünün derhal durdurulması ve ülkenin "göç emilim kapasitesini" belirlemek için bir komitenin oluşturulması.⁶⁶

İdare, söz konusu talepleri "Yahudi Ulusal Yurdunun ve göçlerin Arapların çıkarlarına zarar vermediği gibi tam tersi çıkarlarına uygun olduğu" gerekçesiyle reddetti. Siyonist Örgüt de göçlerin devam edeceğine yönelik bir açıklama yaparak, Manda İdaresini "...Yahudi Ulusal Yurdunu daha ileriye taşımak için aktif ve sistematik bir siyasetle..." yükümlülüklerini yerine getirmeye çağırdı. Şubat 1936'da İdare, Arap taleplerinden birini kabul etti. O da, mecbur kalınmadıkça Arapların Yahudilere yönelik arazi satışının yasaklanması talebidir. İlk talep olan demokratik hükümet maddesi ise, bazı kurumların özerk hale getirilebileceği ve Arap ve Yahudilerden oluşacak bir Yasama Konseyi kurulabileceği önerileriyle yumuşatıldı. Yine de idarenin bu önerileri, genç ve eğitimli Arapların kurduğu İstiklal Partisi tarafından desteklenmişti. Ancak İngiliz Manda İdaresi'nin himayesi altında hızla bir devlet olma yolunda ilerleyen Yahudiler, söz konusu talep ve önerilerden oldukça rahatsızlardı. Siyonist Örgüte göre, söz konusu Arap talepleri ve İdarenin bunlara cevaben verdiği öneriler, Filistin'in gelişimini engelleyebilirdi.⁶⁷ İdare, söz konusu önerilerin değerlendirileceği kararını aldı. Filistin'in kaderi uzak topraklarda Yahudi lobisinin ve siyasetinin hâkim olduğu Londra'da belirlenecekti. Elbette ne Arap talepleri ne de Manda İdaresi'nin önerileri kabul edildi. Söz konusu durum ve gelinen noktada, tartışmaların Filistin'den Birleşik Krallık'a kayması, Arapların yaşadığı dezavantajın çarpıcı bir örneğiydi.

1936 başından itibaren yaşananlar, Orta Doğu'da İngilizler için hareketli günlerin habercisi niteliğindedir. 1935'te İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi, Süveyş Kanalı'na yakın bu bölgeyi hareketlendirdi. Ağustos 1936'da İngiltere ile Mısır bir anlaşma imzaladı. Buna göre, İtalyan tehdidine karşı iki ülke işbirliği yapacak ve bu

⁶⁵ Palestine: Report Of The Royal Commission, "Chapter IV,"88.

⁶⁶ Palestine: The Royal Commission, "Chapter IV,"89.

⁶⁷ Palestine: The Royal Commission, "Chapter IV,"91.

bağlamda Mısır ordusu güçlendirilecek, Süveyş' deki İngiliz işgali sonlandırılacaktı. Ancak söz konusu anlaşma imzalanırsa da İngiltere'nin Süveyş Kanalı'ndan çıkma niyeti yoktu. Süveyş Kanalı, İngilizlerin Uzak Doğu'daki sömürgelerine doğrudan giden yolda kritik bir noktadaydı. Aynı yıl Suriye' de de bağımsızlık yolunda adımlar atılmıştı. Fransa iki üs karşılığında Suriye'den çıkmak üzereydi. Mısır'la imzalanan bu anlaşma ve Suriye'nin durumu, bağımsızlık ateşiyle yanıp tutuşan Filistinli Arapları daha da heyecanlandırdı. Bu heyecan zamanla tepkiye neden oldu. 1936'da geniş çaplı bir grev ve sivil itaatsizlik başlatıldı. 1936'ya kadar boş durmayıp silahlanmış olan Yahudiler ise, Haganah ve Irgun, gibi silahlı gruplarını oluşturmuşlardı bile. İlk olarak Filistin'e bağımsızlık verme niyetinde olan İngilizlere karşı saldırılar başlattılar. Daha sonra Araplarla çatışmalar başladı. Takviye birliklerle olayları bastırabilen İngiltere, Temmuz 1937'de Hindistan'ın eski komiseri Lord Peel'in başkanlığında bir komisyon kurdu. Elbette Almanların Filistin ile ilgilenmeye başlaması İngilizleri buna yönlendiren önemli bir gelişme olmuştur. Söz konusu Peel komisyonuna göre, Filistin, Arap ve Yahudiler arasında ikiye bölünecekti. Yahudi Devleti, Celile Denizi ile sahilini kapsayacaktı. Araplar bu teklifi kabul etmedi. Bir türlü anlaşma sağlanamadı ve İkinci Dünya Savaşı patlak verdi. Yahudiler, savaşın bitişinden üç yıl sonra 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'ni kurdular. Filistinli Araplar bu günü "El Nakba" diye anmaya başladılar.⁶⁸

---

⁶⁸ Felaket Günü

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Versailles düzeni, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiş bölgelerin sömürgeleştirilmesi planıydı. Söz konusu sömürgeleştirme planları, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla birlikte yasal bir zemine oturtularak "Manda" idare şekilleri ortaya çıkmış oldu. Bunlardan biri de Osmanlı İmparatorluğu'nun işgal edilmiş toprağı olan Filistin'de kuruldu. 18. yy.'ın sonlarından itibaren İngiliz siyasetinde etkin olan Yahudiler, Filistin'in işgalini bir siyaset olarak hedeflemişlerdi. Türk idaresi altında gerçekleşemeyecek hayalleri İngiliz himayesinde gerçekleştirebilirdi. Yahudiler, zengin ve girişimci bir toplumdunun yanı sıra Siyonizm ile birlikte daha örgütlü bir hale gelmişlerdi. 1917'de bir Anglo-Yahudi planı olan Balfour Bildirgesi işte bu şartlar altında imzalanmıştı. Buna göre, İngilizler, Filistin'de Yahudilere bir yurt vaat ediyorlardı. Ancak bu siyasette sadece Yahudilerin çıkarları yoktu. İngilizler de Yahudiler sayesinde Orta Doğu'ya tamamen hâkim olmak istiyorlardı. Çünkü Orta Doğu'da Fransa da vardı, yalnız değildi. Sykes-Picot Anlaşması'yla Suriye'de bir Manda idaresi kuran Fransa da benzer hedefler güdüyordu. Filistin Manda İdaresi'nin ilk Yüksek Komiseri olan Sir Herbert Samuel, bir Siyonist'ti ve Manda idaresinin tüm yapılandırılmalarını Yahudilerin lehine şekillendirmişti. Buna göre, ilk icraatları Türk idaresi altında izin verilmemiş olan Yahudi göçlerini yasal hale getirmektir. Siyonist Örgüt içinde kurulmuş olan Yahudi Ajansı'nın da desteğiyle Filistin'de bir Yahudi yurdu kurmak adına göçler başlamış oldu.

Filistin'de gelişmiş bir ekonomi daha fazla istihdam ve Yahudi göçmen demektir. Yahudiler, Siyonist Örgüt'ün desteğiyle Filistin'i ekonomik olarak geliştirdiler. Manda idaresinin yetersiz kaldığı yerde Siyonist Örgüt, İngilizleri maddi olarak destekledi. 1925-1936 arasında başta Avrupa ve dünyanın çeşitli yerlerindeki siyasi gelişme ve değişimler söz konusu Yahudi göçlerinin kapasitesini ve niteliğini belirlemişti. Filistin'e sadece göçmenler değil Avrupa'da kazanılmış Yahudi sermayesi de geliyordu. Böylece Yahudiler ile Araplar arasında büyük bir ekonomik gelişme farkı ortaya çıkmış oldu. Yahudiler gelişen ekonomiyle siyasette de söz sahibi oluyordu. İngilizlerin Filistin siyasetine baskı uyguluyorlardı. Araplar ise Yahudilerin kendi nüfuslarına ulaşmalarından ve onların yönetimi altında azınlık haline gelebileceklerinden endişe ediyorlardı. Hâlbuki Araplar, kurulmasını istedikleri bağımsız devlet içinde Yahudilerin azınlık olarak yaşamalarını istiyorlardı. 1933-1936 yılları arasında Filistin'e Yahudi göçü daha da artmıştı. Avrupa'da Nasyonal Sosyalizm'in iktidara gelmesi ile Yahudi karşıtlığı artmış Yahudiler yasal ve yasal olmayan yollarla Filistin'e akın akın gelmeye başlamışlardı. Araplar, durumun daha da kötüleştiğini anlayarak, geç de olsa siyasi ve hukuki bir mücadeleye giriştiler. İngilizler tarafsız bir idare uyguladıklarını iddia etseler de ekonomik açıdan oldukça zengin ve girişimci olarak nitelendirdikleri Yahudi toplumunun baskılarına boyun eğdiler. İngilizlere göre, 1936 yılına gelindiğinde "Yahudi Ulusal Yurdu" pratikte devlet içinde devlet gibi bir yapıya dönüşmüştü. İngiliz Göç İdaresi'nin 1936'daki sayılarına göre, Yahudiler Filistin'deki nüfusun yaklaşık yüzde 30'una sahiplerdi. Filistin'de 1.336.518 olan toplam nüfusun 370,483'ü

Yahudi'ydi. Bunlar, kayıtlara geçmiş rakamlardı, bir de kayıt dışı göçü ilave edersek oldukça önemli bir artış görülmekteydi. İngiliz Manda idaresi bu sayının 400,000'e ulaştığını tahmin etmekteydi.⁶⁹ Yine aynı yıldıki verilere göre, Filistin'deki Yahudi nüfusu, en büyük Şehir olan Tel Aviv'de, ulusal bayrağı, marşı, kültürel yapısı, sosyal hizmetler ağı, tarım ve sanayi ile bym ekonomisiyle 400.000 i bulmuştu. İngiliz raporlarına göre, Yahudi göçünün yıllık oranına bakıldığında, Yahudi nüfusu gelecek on yıllar içinde Arap nüfusuna eşit olacaktı. Elbette ki g, bu durumun ortaya çıkmasını hızlandıran başlıca unsurdu. Gler, Avrupa'da kazanılmış olan büyük miktarda sermayenin Filistin'e akmasını sağladı. Böylece yeni gelecek olan göçmenlere yeni yerleşim yerleri ve istihdam alanları açılmış oldu. İngiliz Manda İdaresi ile birlikte yürütülen bu planlı g programı oldukça başarılı oldu. İngilizler, Yahudilerin bu başarisının kendi Manda İdareleri olmadan asla başarılamayacağını iddia ederken, Yahudiler de kendi sermayeleri olmadan İngiliz idaresinin bir katkısı olmadığını savunmuşlardır. Oysa bu başarının tek sırrı vardı. Yahudiler, Filistin'deki ekonomik hayatı, büyük lde, daha fazla göçmen sayısına göre planlamış ve gn devam edeceği varsayımına dayanarak büyük miktarda sermaye yatırımı yapmuşlardı. 1936'dan sonra Arapların örgütlü olarak direnişe başlamaları İngilizleri korkuttu. Artık bu yükü taşıyamayacağını anlayan İngiltere, Filistin'e bağımsızlık fikrini gündeme getirmeye başladı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve savaşta yaşanan trajik olaylar (Holokost)⁷⁰ İsrail'in kuruluş sürecini daha da hızlandırmış oldu.

---

⁶⁹ Başlamışlı, "İngiliz Raporlarına," 39.

⁷⁰Nazi Almanya'sı döneminde savaş sırasında işgal edilen sınırlar içindeki yaklaşık altı milyon Yahudi'nin sistemli bir Şekilde öldürüldükleri sürec; soykırım.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

National Archives Of United Kingdom, "Palestine: Report of The Royal Commission, 1936, The Property Of His Britannic Majesty's Government", Catalogue Reference: CAB/24/270, London, 1937, 23 Chapter: 1-404.

-----"The Mandate", Chapter II.

-----"The Disturbances Of 1936", Chapter IV

-----"The Jewish Agency", Chapter VI.

-----"İmmigration", Chapter X.

Kitap ve Makaleler

Aydın, Mahir. "Musevilerin Osmanlı Topraklarına Kabulününün 400. Yıldönümü Kutlamaları", *Osmanlı Araştırmaları XIII*, İstanbul, 1993: 30-38

Başlamışlı, Macide. "İngiltere'nin Yakın Doğu Politikası Dâhilinde Kıbrıs'ın İngilizler'e Devri", *"Tarihte Kıbrıs (İlk Çağlardan 1960'a Kadar)" Sempozyumu Bildirisi*, Cilt: 2, İstanbul, 2017: 825-835.

Başlamışlı, Macide. "İngiliz Raporlarına Göre Filistin'deki İngiliz İdareleri ve İsrail Devleti'ni Oluşturan Süreçteki Rollerini", *Asia Minor Studies Dergisi*, C. 6, Sayı 12, Temmuz 2018: 15-52.

Deveci, Can. "Herbert Samuel Döneminde Filistin'e Yahudi Göçleri (1920-1925)", *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 42, Aralık 2017: 1-17.

Ediz, İsmail. "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin'de Toplum Ve Siyaset 1919-1922", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* Vol: 2, No: 2, 2015: 141-176.

Herzl, Theodor. *Yahudi Devleti*, Simge Yayınevi, İstanbul, 2017.

Karaman, M. Lütfullah. "Filistin", *TDV İslam Ansiklopedisi*- 13, 1996: 89-103.

----- "Siyonizm", *TDV İslam Ansiklopedisi*,

Kasalak, Kadir. "İngilizlerin Filistin Politikası Ve Filistin Mandası", *SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl: 2016/3, Sayı:25, Isparta, 2016: 65-78.

Kodaman, Bayram, İpek Nedim. "Yahudilerin Filistin'e Yerleşmeleri ile İlgili Olarak II. Abdülhamid'e 1879'da Sunulan Layiha", *Belleten*, Cilt: LVII, S.219, Ankara 1993: 565-587.

Öke, Mim Kemal. *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1982.

Sander, Oral. *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara, 2014.

Serbestoğlu, İbrahim. "19. Yüzyılda Filistin'de Yahudiler Üzerinde İngiliz Ve Amerikan Himayesi", *History Studies* Vol. 4/1, 2012: 490-502.

Tür, Özlem. "Türkiye ve Filistin - 1908-1948: Milliyetçilik, Ulusal Çıkar ve Batılılaşma", *AÜSBF Dergisi*, C. 62, S.1, Ankara, 1996: 223 – 251.

Uçarol, Rıfat. *Siyasi Tarih*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985.

Umar, Ömer Osman. "Osmanlı Döneminde Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Faaliyetleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 2, Elazığ, 2002: 422-438.